

קביעת רגע המוות ותרומת איברים
ר' מ. נבון

"הרבנות בהחלטה דרמטית: ניתן לתרום איברים גם במצב מוות מוחי"

... כבר לפני כמעט 30 שנה קבעה הרבנות כי היא מקבלת את המוות המוחי כרגע המוות, ואולם ההחלטה לא יושמה בגלל מחלוקת סביב דרישתה למנות נציג מטעם הרבנות בוועדה הקובעת את רגע המוות. פריצת הדרך הושגה, בין השאר, בעקבות פסק הלכה חשוב שפרסם הרב הראשי שלמה עמאר, פסק שזכה גם לתמיכתו של בכיר הפוסקים הספרדים, הרב עובדיה יוסף. על פי הפסק שנתן הרב עמאר, מכשור רפואי מתקדם, בתוספת פיקוח מטעם "נאמנים", כפי שקבע החוק, יאפשרו לקבוע בישראל מוות עם גוויעתו של גזע המוח. על אף שהרב עמאר הדגיש שאין מדובר בהחלטה גורפת, הרבנים יוסף ועמאר הצטרפו בכך לפוסקי הלכה נוספים שהכירו במוות המוחי, ולמעשה הותירו בדת מיעוט את בכיר הפוסקים האשכנזים, הרב יוסף שלום אלישיב, שדבק בעמדתו כי כל עוד הלב פועם אין לנתק חולה מהמכשירים. לדברי גורמים ברבנות, מה שאיפשר את אישור ההחלטה היתה הסתייגות בחוק הקובעת כי בני משפחה הנוהגים על פי הגישה המחמירה יוכלו לסרב לקביעת המוות של יקירם רק על פי גזע המוח.

• הצלת חיים

משנה מסכת סנהדרין פרק ד משנה ה

נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחד מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא.

ויקרא פרק יט פסוק טז

לא תלך רכיל בעמך לא תעמד על דם רעך אני יקנך:

רש"י ויקרא פרק יט פסוק טז

לא תעמד על דם רעך - לראות במיתתו ואתה יכול להצילו, כגון טובע בנהר, וחיה או לסטים באים עליו:

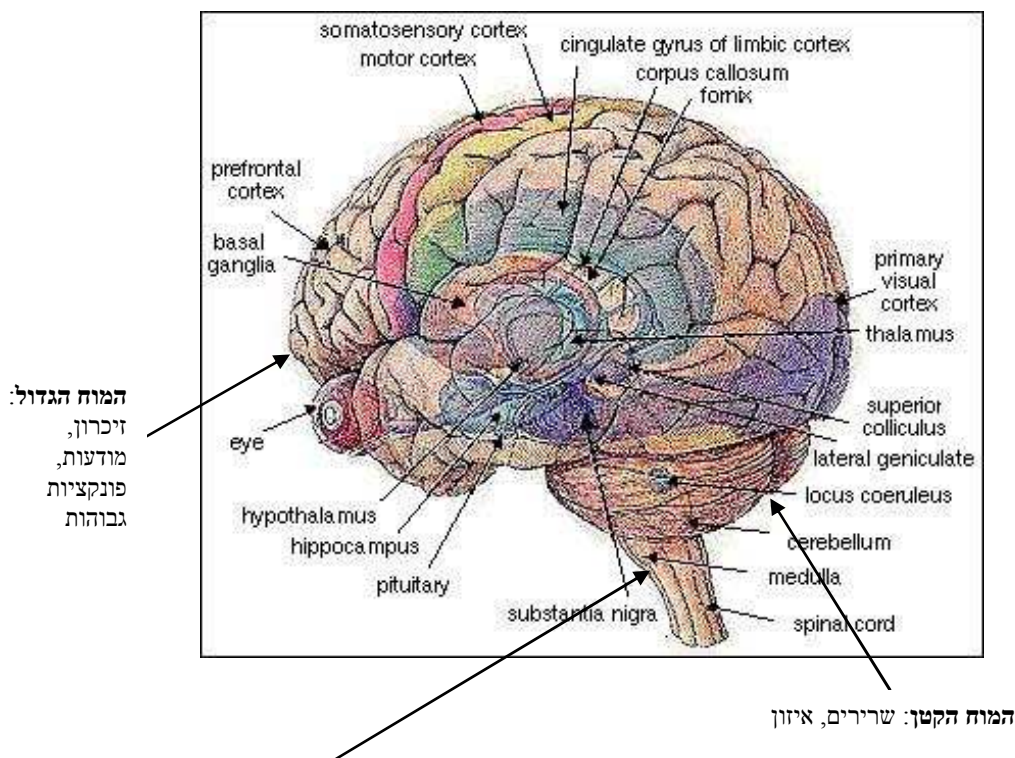
דברים פרק כב פסוק ב

ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תונך ביתך והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עג עמוד א

אבדת גופו מניין - תלמוד לומר והשבתו לו! [רש"י: קרא יתירא הוא למדרש: השב את גופו לעצמו].

• אנטומיה

- גזע המוח: נשימה (העצב התועה), רפלקסים (בליעה)
- מערכת חיישנים ועצבים בגזע המוח מפעילה פיעולות הנשימה והחמצן מפעולה זו נותן ללב לפעול.
- מוח (עצב התועה) ← ריאות (נשימה) ← לב (מחזור דם)

תלמוד בבלי מסכת יומא דף פה עמוד א

מי שנפל עליו מפולת וכו'. מאי קאמר? - לא מיבעיא קאמר [למה צריך ללמד את זה?]: לא מיבעיא [לא היה צריך ללמד] ספק הוא שם ספק אינו שם, דאי איתיה [כי אם] חי הוא - דמפקחין, אלא אפילו ספק חי ספק מת - מפקחין, ולא מיבעיא [לא היה צריך ללמד] ספק חי ספק מת דישאל, אלא אפילו ספק נכרי ספק ישראל - מפקחין. מצאוהו חי מפקחין. מצאוהו חי פשיטא! - לא צריכא, דאפילו לחיי שעה. ואם מת יניחוהו....

תנו רבנן: [רש"י: אם דומה למת שאינו מזיז איבריו] עד היכן הוא בודק? עד חוטמו, ויש אומרים: עד לבו. ... אמר רב פפא: מחלוקת ממטה למעלה, אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו - שוב אינו צריך, דכתיב "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו".

חוטמו = נשימה

ליבו = פעימת הלב (כסימן של נשימה - ר' ריכמן)

רש"י מסכת יומא דף פה עמוד א

הכי גרסינן: אמר רב פפא מחלוקת מלמטה למעלה - מחלוקת דהנך תנאי, דמר אמר: עד לבו, ומר אמר: עד חוטמו, מלמטה למעלה שמוצאו דרך מרגלותיו תחלה, ובדק והולך כלפי ראשו, דמר אמר: בלבו יש להבחין, אם יש בו חיות, שנשמתו ["נשימה" - ר' ריכמן] דופקת שם, ומר אמר: עד חוטמו דזימנין [שלפעמים] דאין חיות ניכר בלבו, וניכר בחוטמו.

רש"י מסכת יומא דף פה עמוד א

עד היכן הוא בודק - אם דומה למת שאינו מזיז איבריו, עד היכן הוא מפקח לדעת האמת?

ר' בלייך - לב כלול ב"מזיז איבריו".

ר' טנדלר - "מזיז איבריו" כולל רק תנועות רצוניות (לא עצמוניות).

• הותז ראשו

משנה מסכת אהלות פרק א משנה ו

[ו] אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו ואפ"י מגוייד ואפ"י גוסס זוקק ליבוס ופוטר מן היבוס מאכיל בתרומה ופוסל בתרומה וכן בהמה וחיה אינן מטמאין עד שתצא נפשם הותזו ראשיהם אף על פי שמפרכסים טמאין כגון זנב של לטאה שהיא מפרכסת:

רמב"ם על משנה מסכת אהלות פרק א משנה ו

ופירוש הותזו ראשיהן הובדלו ראשיהן. מפרכסין מתבוססין, והתנועה שמתנועעין האברים אחר המות קוראים אותה פרכוס. ולטאה הוא "אלסאם אבוץ" לפי שבעל חי זה מתנועע זנבו זמן מה אחר שנכרת. ויארע זה למקצת מיני בעלי החיים אם לא היה הכח המניע מתפשט בכל האברים מיסוד ומוצא אחד אלא יהיה מפולג בכל הגוף.

• הגוסס

שולחן ערוך יורה דעה סימן שלט סעיף א

הגוסס, הרי הוא כחי לכל דבריו. אין קושרין לחייו, ואין סכין אותו, ואין מדיחין אותו, ואין פוקקין את נקביו, ואין שומטין הכר מתחתיו, ואין נותנין אותו על גבי חול, ולא על גבי חרסית ולא על גבי אדמה, ואין נותנין על כריסו לא קערה ולא מגריפה ולא צלוחית של מים ולא גריג של מלח, ואין משמיעין עליו עיירות, ואין שוכרין חלילין ומקוננות, ואין מעמצין עיניו עד שתצא נפשו. וכל המעמץ עם יציאת הנפש, ה"ז שופך דמים. ואין קורעין ולא חולצין ולא מספידין עליו, ולא מכניסין עמו ארון לבית, עד שימות. [ב] ואין פותחין עליו בצדוק הדין, עד שתצא נפשו. הגה: וי"א דאין חוצבין לו (ב) קבר אע"פ שאינו עמו בבית, עד אחר שימות (ריב"ש סימן קי"ד). אסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר שלא יקברו בו המת באותו היום, ויש סכנה בדבר (רבינו ירוחם בשם הר"י החסיד ז"ל). וכן אסור לגרום למת שימות מהרה, כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפרד, ו אסור להשמט הכר והכסת מתחתיו, מכח שאומרינן שיש נוצות מקצת עופות שגורמים זה וכן לא יזיזנו ממקומו. וכן אסור לשום מפתחות ב"ה תחת ראשו, כדי שיפרד. אבל אם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש, כגון שיש סמוד לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים או שיש מלח על לשונו ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, דאין בזה מעשה כלל, אלא שמשיר המויע (הכל בהגהת אלפסי פרק אלו מגלחין).

ר' שלמה זלמן - הבדיקות להבחין מות כל המוה גורמות לאיסורי גוסס.

ר' טנדלר - בדיקות רפואיות לא גורמות לאיסורי גוסס כי הן להבחנת הפצינט ואם הוא חי נעשה מעשים להצלתו.

- בדיקת נוקלייד (nuclide test) אינה גורמת לאיסורי גוסס.

ר' רפפורט - בדיקת אפניע (apnea) אינה גורמת לאיסורי גוסס.

סיכום

לדברים בסיסים יש הסכמה רחבה, כמו:

- מאז ומעולם נקבע מותו של אדם על פי ההלכה כשהוא מוטל כאבן דומם, ופעילות הנשימה והלב פסקו לחלוטין. זאת בתנאי שכל מאמצי החייה עלו בתוהו, ולאחר המתנה של 20-30 דקות.
 - כשהותו הראש בפועל, או כשכל המוח נשפך החוצה, אף על פי שליבו פועם.
- מחלוקת נשארת
- מוח: הרבנות הראשית לישראל, RCA, ר' שלמה זלמן אויערבאך, ר' משה פינשטיין
 - לב: ר' אלישיב, ר' בלייד

נושאים נוספים

- קבלת איברים
- תחיית מתים

בראשית רבה (וילנא) פרשה כח

ג) ויאמר ה' אמחה את האדם, ר' לוי בשם ר' יוחנן אמר אפי' אסטרובלין של רחיים נמחה, ר"י בר סימון בשם ר' יוחנן אמר אפי' עפרו של אדה"ר = אדם הראשון = נמחה, כד דרשה ר"י בציפורי בצבורא ולא קיבלו מיניה, רבי יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק אמר אפילו לוז של שדרה, שממנו הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבוא נמחה, אדריאנוס שחיק עצמות שאל את רבי יהושע בן חנניא א"ל מהיכן הקב"ה מציץ את האדם לעתיד לבוא, א"ל מלוז של שדרה א"ל מנין אתה יודע א"ל איתיתיה לידי ואנא מודע לך, טחנו ברחים ולא נטחן, שרפו באש ולא נשרף, נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום.

- ניוול המת

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קנד עמוד א

איתביה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש: מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתתו, ובאו ושאלו את רבי עקיבא: מהו לבדוק? אמר להם: אי אתם רשאים לנוולו; ועוד, סימנן עשויין להשתנות לאחר מיתה;

שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - יו"ד סימן רי

ע"ד קונטרסו אשר שלח אלי אשר העריך מערכה בנדון השאלה שבאה עליו מק"ק לונדון במעשה שאירע שם באחד שחלה בחולי האבן בכיסו והרופאים חתכו כדרכם בעסק רפואה במכה כזו ולא עלתה לו תרופה ומת ונשאלו שם חכמי העיר אם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במופת שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא אם יקרה מקרה כזה שידעו איך יתנהגו בענין החיתוך הצריך לרפואה ושלא להרבות בחיתוך כדי למעט בסכנת החיתוך אם יש בזה איסור משום דאית ביה ניוול ובזיון להמת הזה או אם מותר משום דאתי מיניה הצלת נפשות להבא להיות מיזהר זהיר במלאכה זו על תכליתה.

...
שאפילו ספק דוחה שבת החמורה ומשנה מפורשת ביומא דף פ"ג וכל ספק נפשות דוחה שבת ושם דף פ"ד ע"ב ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ע"ש. ואמנם כ"ז ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במס' חולין שם גבי רוצח הפיקוח נפש לפנינו וכן אפילו לענין ממון שם במס' ב"ב ההיזק לפנינו אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי דלא דחינן...

- הלנת המת

דברים פרק כא פסוק כג

לא תלנין נבלתו על העץ פי קבור תקברנו ביום ההוא פי קללת אלהים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר יקנך אלהיך נתן לך נחלה:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מנין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה - תלמוד לומר כי קבור תקברנו...

- הנאת המת

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כט עמוד ב

מת אסור בהנאה.

- ערבים

בראשית כא

(יז) וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם:

רש"י בראשית כא:יז

באשר הוא שם - לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר. והוא משיבם עכשיו מה הוא, צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם. והיכן המית את ישראל בצמא, כשהגלם נבוכדנצר, שנאמר (ישעיה כא יג - יד) משא בערב וגוי לקראת צמא התיו מים וגוי כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשוביהם בבקשה מכם, הולכינו אצל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו, שנאמר (שם שם) אורחות דודנים [אל תקרי דודנים אלא דודים] ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים, כסבורים ישראל שמלאים מים, וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו, הרוח נכנס בגופו ומת: